

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Університетська бібліотека

Олександра Проць

**КРИМІНАЛЬНЕ І КРИМІНАЛЬНО-
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ**

***МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ***

Дрогобич
2024

УДК 343(072)
П 84

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 2 від 29 лютого 2024 р.).*

Рецензенти:

Біла С. Я., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Копельців-Левицька Є. Д., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск:

Ільницький В. І., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

П 84 Проць О. Є.
Кримінальне і кримінально-процесуальне право України: методичні матеріали до семінарських занять : навчальний посібник для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Історія). Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. 54 с.

Навчальний посібник відповідає робочій програмі навчальної дисципліни «Кримінальне і кримінально-процесуальне право України» для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Історія). Посібник містить плани семінарських занять, перелік нормативно-правових джерел, основної та додаткової літератури до кожної теми, методичні поради, які допомагатимуть здобувачам вищої освіти підготувати повні і правильні відповіді на питання.

Рекомендований для здобувачів вищої освіти, які вивчають кримінальне та кримінально-процесуальне право та усіх, хто цікавиться теоретичними і практичними питаннями кримінального та кримінально-процесуального права України.

УДК 343(072)
П 84

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024

ВСТУП

«Кримінальне і кримінально-процесуальне право України» вивчають здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Історія). ОП Середня освіта (Історія) та правознавство. Навчальна дисципліна умовно поділяється на дві частини: кримінальне право України та кримінально-процесуальне право України, які тісно між собою пов'язані. Перша частина охоплює завдання, принципи, інститути кримінального права, його джерела; поняття і класифікацію кримінальних правопорушень, склад кримінального правопорушення, стадії вчинення кримінальних правопорушень, співучасть у кримінальному правопорушенні, поняття кримінальної відповідальності та звільнення від кримінальної відповідальності, поняття та види кримінальних покарань, систему Особливої частини кримінального права та ін. Друга частина містить ключові положення кримінального процесуального права: поняття, сутність і завдання кримінального процесу; засади кримінального провадження; докази і доказування; досудове розслідування, судове провадження та ін.

Навчальна дисципліна «Кримінальне і кримінально-процесуальне право України» має своєю метою сформувати у здобувачів вищої освіти глибокі і системні знання кримінального та кримінально-процесуального права і законодавства для ефективного їх використання у майбутній професійній діяльності.

Для досягнення вказаної мети важливе значення мають семінарські заняття – як активна форма навчальної діяльності, у процесі якої здобувачі вищої освіти демонструють знання теоретичних положень відповідних галузей права, кримінального та кримінально-процесуального законодавства та судової практики. На семінарських заняттях висвітлюються питання, визначені планом, у формі виступів та обговорення дискусійних проблем. Відповідь має ґрунтуватися на нормах кримінального та кримінально-процесуального закону, рішеннях Верховного Суду, доктринальних джерелах тощо. Теоретичний матеріал повинен підтверджуватися розв'язанням практичних ситуацій, для набуття навичок застосування кримінального та кримінально-процесуального законодавства.

Здобувачі вищої освіти мають активно й творчо готуватися до заняття. Для цього необхідно опрацювати нормативну базу, навчальну та наукову літературу, укласти план/тези відповідей на питання, які будуть розглядатися на семінарському занятті, сформулювати практичні задачі до відповідної теми. Обов'язковим є володіння категорійно-понятійним апаратом.

Належній підготовці здобувачів вищої освіти до кожного питання семінарського заняття сприятимуть методичні поради. Вони укладені з урахуванням сучасних досягнень вітчизняної доктрини кримінального і кримінального процесуального права та відповідають стану кримінального і кримінального процесуального законодавства України на 01.01.2024 р.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема	К-сть год
1.	Кримінальне право України у системі національного права. Кримінальний кодекс України як джерело кримінального права	2
2.	Кримінальне правопорушення, його види та стадії. Співучасть у кримінальному правопорушенні. Множинність кримінальних правопорушень	4
3.	Склад кримінального правопорушення.	2
4.	Кримінальна відповідальність і звільнення від кримінальної відповідальності.	2
5.	Кримінальне покарання та його кримінально-правові наслідки.	2
6.	Поняття і завдання кримінально-процесуального права України. Кримінальне процесуальне законодавство.	2
7.	Докази і доказування. Досудове розслідування.	4
8.	Судове провадження у першій інстанції.	2
	Усього	20

ТЕМА 1

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

П л а н

1. Кримінальне право України як галузь права: поняття, предмет і метод правового регулювання.
2. Принципи і функції кримінального права України.
3. Поняття і завдання Кримінального кодексу України, його структура.
4. Чинність Кримінального кодексу України в часі, просторі, за колом осіб.

Термінологічне завдання: екстрадиція, джерела кримінального права, кримінальне право як галузь права, кримінальний закон, кримінально-правова норма, кримінально-правові відносини, принципи кримінального права.

Методичні поради

У відповіді на **перше питання** варто наголосити, що становлення кримінального права відбувалося одночасно із формуванням права загалом як нормативної системи. Як указує авторський колектив навчального посібника «Кримінальне право» за заг. ред. М. І. Хавронюка, «прикметник «кримінальний» походить від латинського терміна «crimen», який означає «злочин». Щодо назв відповідних законодавчих актів у зарубіжних державах, то вони отримали їх або від назви злочину (наприклад, Criminal Law Act Австралії), або від назви покарання (наприклад, Kodeks karny Польщі або Strafgesetzbuch Австрії)»¹. Для розширення знань про формування та розвиток національного кримінального права варто звернутися до комплексного дослідження М. І. Колоса².

Після визначення поняття кримінального права України як галузі права необхідно розкрити її особливості, які полягають у такому: більшість норм кримінального права є нормами-заборами, вони встановлюються виключно законодавчим органом, призначені для регулювання специфічних відносин та ін. Необхідно звернути увагу також на перспективи розвитку цієї галузі права на сучасному етапі, що є предметом багатьох наукових дискусій³, зокрема, на

¹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 22.

² Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Національний університет «Острозька академія», м. Острог; Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, 2019. 488 с. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/pdf/2019/12>.

³ Кримінальне право: традиції та новації : матер. міжнар. круглого столу, присв. 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В. В. Сташиса, 9–10 липня 2015 р. Полтава, Харків, 2015. 388 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/kriminalne_pravo_tradicii_ta_novacii_stashis.pdf.

імплементацию у вітчизняне законодавство позитивного європейського досвіду регулювання кримінальних правовідносин, усунення порушень основоположних принципів кримінального права тощо.

Доцільно вказати, що предмет правового регулювання галузі кримінального права утворюють усі суспільні відносини, пов'язані із вчиненням особою кримінального правопорушення і застосуванням до неї державного примусу – кримінального покарання. Учасниками цих відносин, з одного боку, виступає особа, що вчинила кримінальне правопорушення, а, з іншого – уповноважені державою органи та особи. У науці кримінального права відсутній єдиний підхід до визначення моменту виникнення кримінальних правовідносин. Основні точки зору щодо цього питання проаналізовані у статті І. Д. Метельського⁴. Найчастіше виникнення кримінально-правових відносин пов'язується із моментом вчинення особою кримінально караного діяння, а закінчуються вони з набранням законної сили обвинувальним вироком суду.

Метод кримінального права – це сукупність правових засобів, прийомів, за допомогою яких здійснюється відповідний вплив на суспільні відносини. У кримінальному праві домінує метод примусу, хоча застосовуються і методи переконання та заохочення, на чому наголошує Т. О. Павлова⁵

Характеризуючи принципи як «фундамент галузі кримінального права та основу системи кримінального законодавства» (В. Бабаніна⁶) у рамках **другого питання**, необхідно виокремити принципи, які притаманні праву загалом і спеціальні принципи, які притаманні власне кримінальному праву. У підручнику «Кримінальне право України. Загальна частина», підготовленого колективом авторів, визначається «широка система загально-правових та міжгалузевих принципів: законності, справедливості, демократизму, рівності громадян перед законом, гуманізму, невідворотності відповідальності, економії засобів державного примусу тощо як таких, що знаходять відображення у кримінальній політиці держави»⁷. До спеціальних принципів належать: відповідальність особи тільки за те діяння, яке визначене законом як кримінальне правопорушення – від «класичної формули *«nullum crimen, nullum poene lege»* – (немає злочину, немає покарання без вказівки на це у законі)»⁸; заборона застосування кримінального закону за аналогією; презумпція невинуватості особи та ін.

Аналізуючи завдання кримінального права, слід урахувати сучасні тенденції розуміння ролі кримінального права та його функцій, на яких

⁴ Метельський І. Д. Особливості виникнення кримінально-правових відносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 5. С. 106–109. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2018/25.pdf.

⁵ Павлова Т. О. Види заохочувальних заходів за чинним Кримінальним кодексом України. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 26–28. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26367/1/26-28.pdf>.

⁶ Бабаніна В. Правові принципи як основа системи кримінального законодавства України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. Т. 24. № 2. С. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.33270/02222402.96>.

⁷ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. С. 28.

⁸ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 23.

акцентують М. О. Живко та Т. І. Петрушак⁹. Варто наголосити, що основним завданням кримінального права вважається кримінально-правова охорона тих суспільних відносин, які врегульовані іншими галузями права. Наприклад, право власності регламентують цивільно-правові норми, а норми кримінального права передбачають відповідальність за посягання на право власності – крадіжку, грабїж, розбій, знищення та/або пошкодження майна тощо. Регулятивна функція кримінального права проявляється в тому, що його норми сприяють правомірному існуванню і розвитку різних сфер суспільного життя.

У **третьому питанні** необхідно зазначити, що питання про джерела кримінального права є дискусійним¹⁰. Частина науковців обстоюють думку, що «Кримінальне право України характеризується множинністю джерел. Сучасне законодавство про кримінальну відповідальність становить чинний Кримінальний кодекс, який ґрунтується на положеннях Конституції України, також він повинен відповідати чинним міжнародним договорам, які ратифіковані Україною в установленому порядку»¹¹. Інші вчені твердять, що Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) є єдиним джерелом кримінального права. Водночас він утілює в собі гуманістичні та демократичні принципи, закріплені в Конституції України¹², а також загальновизнані принципи міжнародного права.

Відповідаючи на питання, треба пояснити, що ККУ – це єдиний кодифікований нормативно-правовий акт, при цьому слід врахувати, що ККУ, прийнятий 05.04.2001 року, є певним підсумком історичного розвитку вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства. Далі треба висвітлити основні завдання кримінального закону, закріплені у ст. 1 ККУ: «правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних діянь, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Виконання цього завдання забезпечується шляхом визнання суспільно небезпечних діянь кримінальними правопорушеннями та встановлення покарань за їх вчинення»¹³.

Необхідно також проаналізувати внутрішню структуру ККУ, яка охоплює Загальну й Особливу частини, що нерозривно пов'язані між собою. Кожна з частин поділяється на розділи, розділи – на статті. Варто визначити особливості норм кримінального закону, дослідити такі структурні елементи кримінально-

⁹ Живко М. О., Петрушак Т. І. Основні тенденції сучасного розуміння ролі кримінального права та шляхів реалізації його функцій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 174–178. URL: http://lsej.org.ua/4_2014/45.pdf.

¹⁰ Кузембаєв О. С. Джерела кримінально-правового регулювання в Україні. *Scientific-Discussion, Section Of Social And Economic Sciences*, № 8(8), 2017, р. 65–72.

¹¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. С. 36.

¹² Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

¹³ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

правових норм, як гіпотезу, диспозицію, санкцію, охарактеризувати їх види (на основі конкретних прикладів).

Четверте питання передбачає аналіз чинності ККУ за трьома параметрами: в часі, просторі, за колом осіб. Зокрема, в часі ККУ має пряму дію. Однак, якщо кримінальний закон скасовує кримінальну протиправність діяння або пом'якшує відповідальність, він має і зворотню дію в часі. Використовуючи ККУ 2001 р., необхідно проілюструвати це правило конкретним прикладом.

Чинність ККУ в просторі ґрунтується на трьох принципах: територіальному, національному та універсальному¹⁴. Розкривши їх зміст, необхідно розтлумачити положення частин 2, 3 ст. 6 ККУ, де визначено, який злочин вважається вчиненим на території України. Окремо слід зупинитися на питанні про видачу злочинців (екстрадицію) та її ознаках: видача має бути передбачена відповідними міжнародними договорами України; стосується іноземців та осіб без громадянства, які не проживають в Україні постійно; ці особи вчинили кримінальні правопорушення поза межами України, але перебувають на її території; видача проводиться для того, щоб іноземна держава могла притягнути цих осіб до кримінальної відповідальності.

Аналізуючи чинність ККУ за колом осіб, необхідно з'ясувати, на яких осіб кримінальний закон поширює свою дію безпосередньо, а на яких кримінальна юрисдикція України поширюється тільки в особливому порядку (наприклад, це стосується осіб, наділених дипломатичним імунітетом). Варто розглянути й особливі аспекти чинності ККУ, наприклад, «поєднання дії кримінального закону в просторі та за колом осіб» (П. С. Берзін¹⁵).

---

¹⁴ Кедик В. Поняття та види принципів чинності закону України про кримінальну відповідальність у просторі. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 72–84. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2324>.

¹⁵ Берзін П. С. Особливості передбачених Кримінальним кодексом України ситуацій поєднання дії кримінального закону в просторі та за колом осіб. *Актуальні проблеми кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 103–115.

ТЕМА 2

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЙОГО ВИДИ ТА СТАДІЇ. СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ. МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

П л а н

1. Поняття та ознаки кримінального правопорушення.
2. Класифікація кримінальних правопорушень у Кримінальному кодексі України та кримінально-правовій науці.
3. Стадії вчинення кримінального правопорушення. Відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення.
4. Поняття і види співучасті у кримінальному правопорушенні.
5. Множинність кримінальних правопорушень.

Термінологічне завдання: виконавець, готування до кримінального правопорушення, закінчене кримінальне правопорушення, замах на кримінальне правопорушення, множинність кримінальних правопорушень, організатор, підбурювач, пособник, повторність, продовжуване кримінальне правопорушення, рецидив, співвиконавство, сукупність кримінальних правопорушень.

Методичні поради

Відповідь на **перше питання** повинна висвітлювати поняття кримінального правопорушення – одного із центральних понять у кримінальному праві. Доктринальне тлумачення цього поняття містить стаття І. І. Сидорука¹⁶. Відтак необхідно проаналізувати законодавче визначення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 11 ККУ¹⁷ та найважливіші ознаки, що відрізняють його від інших видів правопорушень. Окремо слід визначити характеристики малозначного діяння (за ч. 2 ст. 11 ККУ)¹⁸ і наголосити, що за малозначне діяння законом не встановлена кримінальна відповідальність.

Крім того, треба розглянути поняття «криміналізація», тобто визнання того чи іншого діяння кримінальним правопорушенням, відповідно «декриміналізація» – вилучення діяння з переліку кримінальних правопорушень. Способами Криміналізація діяння відбувається шляхом доповнення Особливої частини КК новими нормами чи окремими

---

¹⁶ Сидорук І. І. Щодо визначення поняття «кримінальне правопорушення». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. № 70. С. 399–404. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.64>.

¹⁷ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

¹⁸ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

положеннями; або зміною норм; а декриміналізація – скасуванням кримінально-правових норм.

Відповідаючи на **друге питання**, важливо здійснити класифікацію кримінальних правопорушень, тобто розподіл описаних у кримінальному законі діянь на групи за певними критеріями. Класифікувати кримінальні правопорушення можна: 1) за характером і ступенем суспільної небезпечності; 2) за родовим об'єктом посягання; 3) за формою вини¹⁹. Варто звернути увагу, що ступінь тяжкості кримінального правопорушення визначається, виходячи з санкції статті (частини статті) Особливої частини ККУ (максимальної її межі), а не виду і міри покарання, фактично призначених судом.

Можна додати, що в кримінально-правовій науці виокремлюють і такі підстави для класифікації кримінальних правопорушень: а) за суб'єктом (кримінальні правопорушення, які вчиняє загальний суб'єкт, і кримінальні правопорушення, що вчиняє спеціальний суб'єкт); б) за наявністю потерпілого (з потерпілим і без потерпілого); в) за характером суспільно небезпечних наслідків (кримінальні правопорушення матеріального характеру, які спричиняють фізичну, майнову шкоду тощо, кримінальні правопорушення нематеріального характеру, які спричиняють соціальну, правову, організаційну шкоду тощо) та ін. Використовуючи ККУ, необхідно навести приклади кримінальних правопорушень різних видів і проаналізувати їх.

Для поглибленого опрацювання питання варто звернути увагу на критерії класифікації кримінальних правопорушень в інших державах, наприклад, порівняти види кримінальних правопорушень за законодавством Республіки Польща й України²⁰.

Розгляд **третього питання** належить розпочати з того, що стадії – це окремі етапи вчинення кримінального правопорушення, які можна виокремити лише при вчиненні його з прямим умислом. Стаття 13 ККУ визначає дві стадії розвитку кримінального правопорушення: закінчене і незакінчене кримінальне правопорушення. При цьому закінченим є діяння, що охоплює усі елементи складу кримінального правопорушення, закріпленого у статті або частині статті Особливої частини ККУ, а незакінчене, відповідно, не містить усіх ознак складу кримінального правопорушення.

Своєю чергою, видами незакінченого кримінального правопорушення є готування (умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення) і замах (вчинення реального посягання, яке не було доведено до кінця з об'єктивних причин). Аналізуючи конкретні приклади, важливо наголосити, що кваліфікація незакінченого кримінального правопорушення потребує посилання на статті 14 або 15 ККУ. Наприклад, готування до умисного вбивства кваліфікується так: «ч. 1 ст. 14 – ч. 1 ст. 115 ККУ»²¹, а

¹⁹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 114–121.

²⁰ Лутчин В. І. Критерії класифікації кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. Том 29 (68). № 6. С. 112–118. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2018.6/20>.

²¹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

закінчений замах на умисне вбивство – так: «ч. 2 ст. 15 – ч. 1 ст. 115 ККУ»²². Також необхідно висвітлити зміст ст. 17 про добровільну відмову при незакінченому кримінальному правопорушенні та її кримінально-правові наслідки.

Варто також розглянути, як урегульовані питання про стадії кримінального правопорушення в інших державах, наприклад, І. Ю. Вакула дослідила стадії вчинення злочину у кримінальному праві України та Республіки Польща²³. Можна провести порівняльно-правовий аналіз відповідних положень кримінального закону України і Польщі²⁴.

Четверте питання передбачає аналіз відповідальності за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті. Для підготовки відповіді можна використати історичний аналіз теорії і законодавства про співучасть, проведений у статті Л. О. Іванової²⁵. Відтак необхідно охарактеризувати поняття співучасті за ст. 26 ККУ²⁶, детально проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті, її форми – просту та складну. Треба розглянути види співучасників кримінального правопорушення (виконавець, організатор, підбурювач і пособник – ст. 27 ККУ²⁷) та їх відповідальність за спільно вчинене діяння. За ст. 28 ККУ слід з'ясувати, як законодавець визначає поняття «група осіб», «група осіб за попередньою змовою», «організована група» та «злочинна організація»²⁸. Не можна оминати увагою питання про добровільну відмову співучасників та ексцес виконавця. Далі треба розглянути поняття «причетність до кримінального правопорушення», що відрізняється від співучасті в ньому. Наприклад, як указує В. В. Лазаренко, причетністю є приховування кримінального правопорушення²⁹.

П'яте питання розпочинається із аналізу поняття «множинність кримінальних правопорушень», яке в ККУ не використовується, але в науці кримінального права є доволі поширеним³⁰. Множинністю визнається вчинення особою одноособово чи у співучасті двох і більше кримінальних правопорушень.

²² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

²³ Вакула І. Ю. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 209 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3544>.

²⁴ Kodeks karny: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.

²⁵ Іванова Л. О. Співучасть у злочині: історичний аналіз теорії і законодавства. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. «Право»*. 2010. Вип. 14. С. 115–123.

²⁶ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

²⁷ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

²⁸ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

²⁹ Лазаренко В. В. Місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 336–339. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-7/85>.

³⁰ Зінченко І. О. Види множинності злочинів: кримінально-правовий зміст і співвідношення : науковий нарис / За наук. ред. проф. В. І. Тютюгіна. Харків : Юрайт, 2012. 64 с.; Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія. Харків : Фінн, 2008. 336 с.

Значення множинності полягає в тому, що вона враховується при кваліфікації діяння, при звільненні від кримінальної відповідальності, під час призначення покарання та ін.

ККУ розрізняє такі форми множинності, як «повторність» (ст. 32), «сукупність» (ст. 33), «рецидив» (ст. 34.)³¹. Кожна форма має специфічний кримінально-правовий зміст, який необхідно розкрити та проілюструвати прикладами. Варто розмежувати поняття «повторність» і продовжуваний злочин». Останній, зокрема, характеризується тим, що всі його складові об'єднані одним наміром і спрямовані на досягнення єдиної мети. Можна виокремити й види рецидиву: а) загальний, якщо особа вчиняє нове кримінальне правопорушення, не тотожне попередньому; б) спеціальний – нове кримінальне правопорушення і попереднє тотожні.

---

³¹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

ТЕМА 3

СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

П л а н

1. Поняття та значення складу кримінального правопорушення, класифікація складів кримінального правопорушення.
2. Об'єкт кримінального правопорушення: поняття, види.
3. Поняття і ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
4. Характеристика суб'єкта кримінального правопорушення.
5. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення та її характерні ознаки.

Термінологічне завдання: вина, діяння, об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, осудність, склад кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення, суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення.

Методичні поради

У першому питанні необхідно з'ясувати, що являє собою «склад кримінального правопорушення» як кримінально-правова категорія. Ч. 1 ст. 2 ККУ закріплює підставу кримінальної відповідальності, якою виступає «вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом»³². Самого визначення поняття «склад кримінального правопорушення» кримінальне законодавство України не дає. Таке визначення – як абстрактну юридичну модель – сформулювала доктрина кримінального права. Ця модель охоплює сукупність встановлених законом (і Особливою, і Загальною частинами ККУ) «об'єктивних і суб'єктивних ознак (властивостей) конкретного виду кримінального правопорушення»³³.

Поняття «склад кримінального правопорушення» має не лише теоретичне значення (конкретизує, розширює зміст поняття кримінального правопорушення), а й безпосереднє практичне значення – впливає на вирішення питання про кримінальну відповідальність, оскільки виступає єдиною, законною, необхідною та достатньою підставою кримінальної відповідальності. Щоправда, на практиці, на думку В. О. Навроцького, поняття складу кримінального правопорушення не завжди «працює»³⁴.

³² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

³³ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 122.

³⁴ Навроцький В. О. Склад злочину: юридична фікція чи правова реальність? *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 238. С. 237–239.

У рамках цього ж питання необхідно розглянути класифікацію складів кримінальних правопорушень, розроблену теорією кримінального права³⁵. За ступенем суспільної небезпечності розрізняють окремі види одного й того самого складу кримінального правопорушення: 1) основний; 2) з обтяжуючими обставинами (кваліфікований) або особливо обтяжуючими обставинами (особливо кваліфікований); 3) з пом'якшуючими обставинами (привілейований). Склади кримінальних правопорушень за способом викладу (конструкції) їх об'єктивної сторони поділяються на матеріальні, формальні та усічені. Відповідь повинна містити аналіз кожного виду складу кримінального правопорушення та конкретних прикладів.

Відповідаючи на **друге питання**, необхідно підкреслити, що юридичне значення об'єкта кримінального правопорушення полягає в тому, що він належить до обов'язкових елементів³⁶. Об'єкт – це те, на що спрямоване діяння особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення. У доктрині розрізняють загальний, родовий і безпосередній об'єкт кримінального правопорушення. Під загальним об'єктом розуміють суспільні блага і цінності, які охороняються кримінальним законом і на які здійснюється посягання. Родовим об'єктом виступає певна група суспільних відносин однорідного характеру, проти яких спрямовані кримінальні правопорушення окремого виду і яким вони заподіюють чи можуть заподіяти шкоду. На родовий об'єкт найчастіше вказує назва розділу Особливої частини ККУ. Наприклад, розділ VI має назву «Кримінальні правопорушення проти власності»³⁷, тобто родовим об'єктом є відносини власності. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення утворюють саме ті блага і цінності, на які посягає конкретне діяння. Варто вказати, що безпосередній об'єкт може бути основним (головним) та додатковим, якщо одним і тим же кримінальним правопорушенням заподіюється шкода кільком видам суспільних відносин, наприклад, при розбої (ст. 187 ККУ) основним (головним) безпосереднім об'єктом є право власності, додатковим – життя і здоров'я особи.

Факультативною ознакою складу кримінального правопорушення визнається предмет, тобто речі, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчиняється певне діяння. Наприклад, при вчиненні розбою право власності є об'єктом, а майно, гроші чи речі – предметом правопорушення. Однак предмет відсутній у таких, наприклад, кримінальних правопорушеннях, як тілесні ушкодження (особа, якій нанесено тілесні ушкодження, визнається потерпілим). Предмет також необхідно відрізнити від знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення, які особа використовує для реалізації об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

---

³⁵ Смелянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. С. 63–67.

³⁶ Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 70–75.

³⁷ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Третє питання передбачає аналіз об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що характеризує його зовнішній вияв³⁸. При цьому слід урахувати, що для кримінального правопорушення з матеріальним складом обов'язковими ознаками об'єктивної сторони є діяння та його протиправні наслідки, а для кримінального правопорушення з формальним складом – лише саме діяння. Діяння має усвідомлений та вольовий характер, проявляється в активній (дія) чи пасивній (бездіяльність) поведінці особи. Варто визначити умови кримінальної відповідальності за бездіяльність: 1) особа зобов'язана вчинити певні дії; 2) вона має реальну можливість у конкретній ситуації вчинити такі дії. Якщо ці умови відсутні, бездіяльність не є кримінально-караною.

Щодо наслідків варто зауважити, що кримінальні правопорушення можуть заподіювати реальну матеріальну, фізичну чи іншу шкоду (наприклад, крадіжка, умисне вбивство та ін.), або загрожувати заподіянням такої шкоди.

Крім того, необхідно розглянути факультативні ознаки (час, місце, спосіб та ін.) об'єктивної сторони та наголосити, що вони впливають на кваліфікацію діяння лише тоді, коли прямо передбачені кримінально-правовою нормою. Необхідно навести приклади таких норм з ККУ.

У **четвертому питанні** розглядається поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» за ст. 18 ККУ. Наголосити треба на тому, що суб'єктом може бути лише фізична особа, яка: 1) досягла певного віку; 2) є осудною. Кримінальне законодавство України закріплює диференційований підхід до віку, з якого особа підлягає кримінальній відповідальності: загальний вік (16 років), знижений (14 років – за окремі види кримінальних правопорушень, передбачені ч. 2 ст. 22 ККУ)³⁹. Другою умовою є осудність, яка означає, по-перше, здатність особи усвідомлювати свої дії чи бездіяльність, і, по-друге, здатність керувати ними⁴⁰. Особа визнається обмежено осудною або неосудною в судовому порядку, і це впливає на її можливість нести кримінальну відповідальність.

Далі необхідно проаналізувати відмінності між загальним і спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, на які вказує А. В. Ландіна⁴¹. Так, спеціальним суб'єктом є особа, яка наділена, крім загальних ознак, ще й спеціальними ознаками: громадянство, фах чи професія, родинні, службові чи інші відносини з потерпілим тощо. Відповідь необхідно підтвердити статтями ККУ, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені спеціальним суб'єктом.

³⁸ Куц В. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 102–108. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-2017/kuts.pdf>.

³⁹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁴⁰ Фільштейн Л. М., Фільштейн І. В. Осудність як передумова кримінальної відповідальності. *Наукові записки КНТУ*. 2014. Вип. 16. С. 50–54.

⁴¹ Ландіна А. В. Спеціальний суб'єкт злочину: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1(10). С. 54–63.

Розглядаючи у п'ятому питанні суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, варто опиратися на фундаментальне дослідження Р. В. Вереші⁴². Передовсім слід висвітлити поняття та форми вини. Вина характеризує психічне ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків та охоплює два елементи: інтелектуальний і вольовий. Розрізняють дві форми вини: умисел і необережність. Після цього треба дослідити ознаки та види умислу (прямий і непрямий), а також ознаки та види необережності (самовпевненість і недбалість). Доцільно підкреслити, що деякі кримінальні правопорушення вчиняються з подвійною формою вини. Як зазначається в юридичній літературі, «концепція подвійної (змішаної, складної) вини, що розглядає окремо психічне ставлення особи до діяння та її психічне ставлення до його наслідків»⁴³, і це треба враховувати при кваліфікації діяння. Наприклад, при вчиненні діяння, передбаченого ч. 2 ст. 286 ККУ особа може умисно порушити правила безпеки дорожнього руху, але ставлення її до наслідків (смерті потерпілого внаслідок вчиненої ДТП) може бути необережним. Так само на кваліфікацію діяння можуть впливати факультативні ознаки суб'єктивної сторони – мотив і мета, якщо вони зафіксовані у диспозиції кримінально-правової норми.

Окремо слід розглянути заподіяння шкоди без вини (казус), тобто вчинення діяння, коли особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати суспільну небезпечність свого діяння та/або наслідків. Наприклад, пасажир розрахувався за купівлю квитка підробленими грошима, які він отримав як решту в магазині, не знаючи, що гроші підроблені і не маючи підстав про це здогадуватись. Приклади кримінально-правових казусів та їх класифікація наведені у статті І. М. Погрібного⁴⁴.

---

⁴² Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину : автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 38 с.

⁴³ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. С. 166.

⁴⁴ Погрібний І. М. До проблеми кримінально-правового регулювання казусу: теоретичний аспект. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 180–185. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/6_2015/part_1/33.pdf.

ТЕМА 4

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

П л а н

1. Кримінальна відповідальність: поняття, підстави, стадії.
2. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності за Кримінальним кодексом України.
3. Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх.

Термінологічне завдання: дійове каяття, звільнення від кримінальної відповідальності, кримінальна відповідальність, неповнолітній, примирення винного з потерпілим, примусові заходи виховного характеру, стадії кримінальної відповідальності, строк давності.

Методичні поради

Відповідь на **перше питання** варто почати з того, що кримінальна відповідальність як універсальна категорія стосується практично всіх інститутів Загальної та Особливої частини кримінального права України. Чіткого визначення поняття «кримінальна відповідальність» немає ані в кримінальному законодавстві, ані в науці кримінального права, тому необхідно його розтлумачити. Одні науковці розглядають кримінальну відповідальність як процес, «що відбувається з моменту повідомлення особі про підозру і до моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду»⁴⁵. Інші вчені визначають кримінальну відповідальність як обов'язок винної особи «піддатися дії кримінально-правових заходів та реально зазнати передбачених законом обмежень»⁴⁶. Таке розуміння більше відповідає сутності кримінальної відповідальності. Зі свого боку, А. О. Боруш указує: «Кримінальна відповідальність реалізується в межах і у формі кримінально-правових правовідносин. Вона виникає з моменту вчинення особою кримінального правопорушення і закінчується погашенням чи зняттям судимості»⁴⁷. Підставами кримінальної відповідальності є: вчинене суспільно-небезпечне діяння (фактична підстава) і наявність у вчиненому діянні складу кримінального правопорушення (юридична підстава), при цьому відсутність хоча б одного елемента виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності.

⁴⁵ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с. С. 293.

⁴⁶ Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. С. 44.

⁴⁷ Боруш А. О. Притягнення до кримінальної відповідальності: поняття, момент виникнення та значення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 96–99.

Необхідно вказати, що стадіями кримінальної відповідальності є: 1) виникнення обов'язку зазнати дії кримінального закону – з моменту вчинення кримінального правопорушення; 2) кримінально-процесуальна реалізація кримінальної відповідальності: початок кримінального провадження; притягнення особи до відповідальності; постановлення обвинувального вироку і набрання вирокom законної сили; 3) виконання призначеного вирокom покарання.

У **другому питанні** висвітлюються підстави і порядок звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнення особи від кримінальної відповідальності означає, що вона не зазнає офіційного осуду держави, їй не призначається покарання і, відповідно, вона не визнається судимою. Таке звільнення відбувається лише на підставах і в порядку, передбачених законом. Варто зауважити, що види звільнення від кримінальної відповідальності поділяються на: умовні (передбачаються певні вимоги після звільнення), безумовні (остаточні); обов'язкові (звільнення є *обов'язком* суду) та факультативні (звільнення є *правом* суду). Треба наголосити, що звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється виключно судом і проаналізувати види звільнення від кримінальної відповідальності, закріплені у розділі IX ККУ. До них належать такі види звільнення: «у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45); у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46); з передачею особи на поруки (ст. 47); у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48); у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49)»⁴⁸. Крім того, низка статей Особливої частини ККУ (наприклад, ст. 111, 114, 307, 309, 311 та ін.)⁴⁹ передбачає спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності.

Відповідь на **третє питання** має висвітлювати особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх. Ця проблема досліджена багатьма вітчизняними науковцями⁵⁰. В Україні статус неповнолітньої має особа, яка не досягла віку 18-ти років. Необхідно проаналізувати зміст статті 22 ККУ, де встановлено «вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність»⁵¹. Ураховуючи вікові, фізіологічні, психологічні та інші особливості неповнолітніх, законодавець передбачив у ККУ окремий розділ XV, що регламентує «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх»⁵². Далі слід розглянути підстави звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Особливої уваги потребує ч. 2 ст. 105 ККУ, що

⁴⁸ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁴⁹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁵⁰ Вишневецька І. Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Вип. 1. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadrurn_2017_1_17; Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім: концептуальні основи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2016. 23 с.

⁵¹ Аніщук В. В. Вік кримінальної відповідальності: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 186–188.

⁵² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

закріплює «примусові заходи виховного характеру»⁵³. Як слушно вважає О. І. Саско, «у своїй основі це заходи виховання, переконання, соціальної підтримки й контролю. Водночас такі заходи пов'язані з певними обмеженнями для особи, якій вони призначені»⁵⁴.

Необхідно проаналізувати також особливості кримінальних покарань для неповнолітніх, на які вказує у своїй роботі Т. І. Дмитришина⁵⁵. Закон передбачає вичерпний перелік основних видів покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітнього (ч. 1 ст. 98 ККУ): 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк. У ч. 2 цієї статті визначені додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що можуть бути застосовані до неповнолітнього⁵⁶. Має свої особливості погашення та зняття судимості неповнолітніх.

Варто також звернути увагу на те, що 2019 року в Україні був запроваджений пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»⁵⁷. Цей проєкт спрямований на відновне правосуддя щодо неповнолітніх. За участі медіатора (посередника) неповнолітній правопорушник та потерпілий зустрічаються і обговорюють можливість вирішення конфлікту без звернення до суду. У кінцевому підсумку неповнолітній не притягується до відповідальності, а потерпілий отримує відшкодування завданої шкоди.

---

⁵³ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁵⁴ Саско О. І. Дискусійні аспекти ефективного застосування примусових заходів виховного характеру. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 3(9). С.170.

⁵⁵ Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім: концептуальні основи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2016. 23 с.

⁵⁶ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁵⁷ Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»: наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>

ТЕМА 5

КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

П л а н

1. Поняття, ознаки і мета кримінального покарання.
2. Система кримінальних покарань за Кримінальним кодексом України. Види кримінальних покарань.
3. Загальні засади призначення покарань, їх зміст. Обставини, які пом'якшують покарання. Обставини, які обтяжують покарання.
4. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень; за сукупністю вироків. Звільнення від покарання та його відбування.
5. Судимість: поняття, ознаки, наслідки. Погашення і зняття судимості.

Термінологічне завдання: види кримінальних покарань, зняття судимості, кримінальне покарання, обставини, які обтяжують покарання; обставини, які пом'якшують покарання, погашення судимості, судимість, сукупність вироків, сукупність кримінальних правопорушень.

Методичні поради

Відповідаючи на **перше питання**, варто розглянути різні наукові позиції щодо тлумачення поняття «кримінальне покарання», що, на думку М. Р. Мергеля, підтверджує «факт їх розмаїття та багатоаспектний характер правової природи цього інституту кримінального права»⁵⁸. Відтак необхідно з'ясувати зміст законодавчого визначення поняття «кримінальне покарання» за ст. 50 ККУ. Крім того, треба проаналізувати ознаки, якими характеризується саме кримінальне покарання та відрізняється від інших заходів державного примусу. Як зазначається у юридичній літературі, основними ознаками є те, що кримінальні покарання: «застосовуються за вироком або ухвалою суду; яскраво вираженою є негативна реакція держави на правопорушення і на його суб'єкта, що полягає в примусовому обмеженні прав і свобод особи та покладанні на неї додаткових обов'язків; правопорушник змушений перетерпіти ці обмеження прав і свобод та виконати зазначені обов'язки»⁵⁹.

Розглядаючи мету покарання, слід підкреслити, що воно не може завдавати фізичних страждань або принижувати людську гідність. Кримінальне покарання спрямоване на: 1) кару (відплату за вчинене порушення); 2) виправлення засуджених; 3) запобігання вчиненню нових правопорушень як засудженими, так і іншими особами (загальна та спеціальна превенція).

⁵⁸ Мергель М. Р. Покарання: поняття та міжгалузевий характер. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 6. С. 109–110. DOI <https://doi.org/10.32782/392228>.

⁵⁹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 298.

У **другому питанні** висвітлюється система кримінальних покарань, яка у чинному ККУ побудована за принципом «від менш суворого покарання – до більш суворого». Для підготовки ґрунтовної відповіді варто опиратися на комплексне дослідження Н. В. Басалюк, що містить «фундаментальний правовий аналіз системи покарань у її історичній динаміці, чинному функціонуванні та потенційному розвитку»⁶⁰.

Усього законодавство закріплює 12 видів покарань. Кримінальні покарання поділяються на основні, додаткові та змішані (можуть призначатися як основні, і як додаткові). Необхідно охарактеризувати кожен групу покарань.

Крім того, кримінальні покарання можуть бути класифіковані: а) за ступенем ізоляції від суспільства (пов'язані з ізоляцією від суспільства і не пов'язані з ізоляцією); б) за наявністю / відсутністю обмежень майнового характеру (майнові, немайнові); в) за суб'єктом (загальні; виняткові, спеціальні); г) за строками (строкові, безстрокові).

Третє питання передбачає дослідження загальних засад призначення покарання. Ними, на думку Д. О. Московченко, виступають «положення, на яких ґрунтується порядок і межі діяльності суду при призначенні покарання»⁶¹. Системний аналіз засад призначення покарання в Україні, які мають враховуватися судом, містить монографія Р. Ш. Бабанли⁶². Крім загальних принципів (законність, гуманізм, справедливість, економія кримінальної репресії та ін.), суд керується такими правилами: призначає покарання у межах, які закріплені в санкції статті або частини статті Особливої частини ККУ, яка встановлює відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення; згідно з положеннями Загальної частини КК, враховує ступінь тяжкості вчиненого діяння, особу винного, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Характеризуючи ці обставини, слід наголосити, що обставини, які пом'якшують покарання, не утворюють вичерпного переліку, а ті, які обтяжують покарання, навпаки, чітко визначені законом. Змістовне дослідження вказаних обставин містить робота І. М. Федорчук⁶³.

У **четвертому питанні** необхідно визначити, що призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень відбувається у разі, якщо особа вчинила два або більше діянь, за жоден з яких її не було засуджено. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень відбувається і в тих випадках, якщо після постановлення вироку буде виявлено, що засуджений вчинив ще одне кримінально каране діяння до постановлення попереднього вироку. Порядок призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень такий: 1) суд спочатку призначає основне і

⁶⁰ Басалюк Н. В. Система покарань у кримінальному праві та законодавстві України : дис. ... доктора філософії : 081. Одеса, 2023. 233 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23664>.

⁶¹ Московченко Д. О. Сутність загальних засад призначення покарання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 66–69.

⁶² Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/2019/babanli-r.sh.-priznachennya-pokarannya-v-ukrayini_-teoretiko-prikladni-zasadi_-_d_.pdf.

⁶³ Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 240 с.

додаткове покарання за кожне вчинене діяння; 2) остаточне покарання може бути визначене різними способами: поглинанням більш суворим покаранням менш суворого; повним або частковим складанням призначених покарань, при цьому суд самостійно вирішує, який принцип застосовувати. До основного покарання, призначеного за сукупністю кримінальних правопорушень, можуть бути приєднані додаткові покарання. Варто звернути увагу на рішення Верховного Суду, що стосуються призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків⁶⁴.

Теоретичні і прикладні аспекти призначення покарання за сукупністю вироків стали предметом ґрунтовного аналізу у роботі Н. П. Міщук⁶⁵. Використовуючи наукові та законодавчі положення, слід визначити, що призначення покарання за сукупністю вироків здійснюється, якщо засуджена особа вже після постановлення вироку, під час відбування покарання вчинила нове кримінальне правопорушення. У такому разі порядок призначення покарання передбачає призначення покарання новим вироком; відтак до нього повністю або частково приєднується невідбута частина покарання за попереднім вироком.

Далі необхідно розглянути звільнення від покарання, яке полягає у незастосуванні судом покарання до особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення, та звільнення від відбування покарання, тобто припинення відбування покарання особою, засудженою за вчинення кримінального правопорушення. Відповідні норми містяться в розділі XII Загальної частини ККУ «Звільнення від покарання та його відбування»⁶⁶. Варто зауважити, що розрізняють: обов'язкові види звільнення від покарання (наприклад, у разі закінчення строків давності виконання обвинувального вироку суд *зобов'язаний* звільнити особу від покарання), та факультативні види (наприклад, суд *може* звільнити особу від покарання у зв'язку з втратою нею суспільної небезпеки).

Висвітлюючи **п'яте питання**, важливо визначити, що судимість – це правовий стан, який виникає в особи у зв'язку з її засудженням і призначенням покарання і породжує для неї певні негативні наслідки. При цьому наслідки поділяються на кримінально-правові (вплив на кваліфікацію кримінального правопорушення та призначення покарання) та загальноправові (обмеження, передбачені іншими, крім ККУ, нормативно-правовими актами, наприклад, відмова у наданні допуску до державної таємниці). Поняття судимості як кримінально-правового інституту та як правового стану особи, наслідки

⁶⁴ Волинець Р. А. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків у практиці Верховного Суду (частина II). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 432–436. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/101>.

⁶⁵ Міщук Н. П. Призначення покарання за сукупністю вироків за кримінальним правом України: дис. ... доктора філософії : 081. Дніпро, 2021. 198 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/22/2/d.pdf>

⁶⁶ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

судимості та їх роль у досягненні цілей кримінального покарання проаналізовані у статті О. Ю. Бойка⁶⁷.

Варто наголосити, що судимість має строковий характер, її зняття чи погашення означає, що особа вважається такою, яка не має судимості. Погашення судимості здійснюється автоматично при настанні передбачених кримінальним законом умов. Наприклад, вважаються такими, що не мають судимості «особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за нетяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення» (п. 7 ст. 89 ККУ)⁶⁸. Умови дострокового зняття судимості судом необхідно проаналізувати за ст. 91 ККУ⁶⁹. необхідно урахувати також правову позицію Верховного Суду про те, що «припинення судимості анулює всі кримінально-правові й загальноправові наслідки засудження та призначення покарання. Особа, судимість якої погашена або знята, вважається такою, яка раніше злочину не вчиняла, покарання не відбувала. Вона не зобов'язана будь-де вказувати про вчинення нею в минулому злочину та призначення за нього покарання, не повинна відчувати жодних негативних наслідків колишньої судимості. Врахування погашеної чи знятої судимості під час вирішення будь-яких питань, у тому числі й для характеристики особи, суперечить самій суті інституту припинення судимості та є неприпустимим»⁷⁰.

---

⁶⁷ Бойко О. Ю. Поняття судимості та її наслідки. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 209–213. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/1-2_2014/49.pdf

⁶⁸ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁶⁹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁷⁰ Постанова Верховного Суду від 27 вересня 2018 року у справі № 647/1831/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76945371>.

ТЕМА 6

ПОНЯТТЯ І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

П л а н

1. Поняття кримінального процесу та його історичні форми. Кримінальне процесуальне право України на сучасному етапі: поняття, функції.

2. Джерела кримінального процесуального права. Кримінальний процесуальний кодекс України: загальна характеристика, його дія у просторі, в часі, за колом осіб.

3. Поняття, завдання і принципи кримінального провадження. Учасники кримінального провадження.

Термінологічне завдання: кримінальне провадження, кримінальне процесуальне законодавство, кримінальне процесуальне право, кримінальний процес, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Методичні поради

Відповідь на **перше питання** необхідно почати з того, що термін «кримінальний процес» використовується у таких значеннях: 1) галузева юридична наука; 2) навчальна юридична дисципліна; 3) галузь права (кримінальне процесуальне право); 4) особливий вид державної діяльності. Зокрема, М. В. Костицький розрізняє «науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство»⁷¹.

Далі необхідно визначити та охарактеризувати основні історичні форми кримінального процесу: 1) приватно-позовний; 2) інквізиційний (розшуковий); 3) обвинувальний (змагальний); 4) змішаний. Щоправда, Г. П. Власова вказує: «більшість процесуалістів зводять їх до трьох типів кримінального процесу: обвинувального, розшукового (інквізиційного) та змішаного (слідчо-судового)»⁷².

Варто наголосити, що кримінальне процесуальне право України є невід'ємним елементом національної системи права України. Як галузь права, це сукупність правових норм, які регламентують кримінально-процесуальну діяльність держави в особі уповноважених органів, спрямовану на розкриття кримінальних правопорушень і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. У науці поширене поняття «кримінальний процес»⁷³, у

⁷¹ Костицький М. В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 31–37.

⁷² Власова Г. П. Види кримінального процесу: історично-правові аспекти. *Право і безпека*. 2010. № 5 (37). С. 165.

⁷³ Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях : навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2021. С. 6.

законодавстві використовується його синонім – «кримінальне провадження» (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ))⁷⁴.

Відтак важливо визначити функції кримінального процесу. Кримінальними процесуальними функціями є основні напрями діяльності суб'єктів кримінального провадження. Найбільш поширеною позицією в доктрині вітчизняного кримінального процесуального права є «позиція, яка виділяє три основні функції – це обвинувачення, захисту та судового розгляду (правосуддя)»⁷⁵.

У відповіді на **друге питання** необхідно висвітлити систему джерел кримінального процесуального права України, опираючись на дослідження М. О. Тимошенка⁷⁶. Кримінальне процесуальне законодавство, відповідно до ст. 1 КПК України, складається з Конституції України, міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, самого Кодексу та інших законодавчих актів України⁷⁷. Конституція України, як нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, містить найважливіші положення, які регламентують кримінально-процесуальну діяльність (статті 28, 29, 30, 31, 55, 61, 62, 63 та ін.)⁷⁸. Кримінальний процесуальний кодекс України – це кодифікований нормативно-правовий акт, який визначає порядок кримінального провадження на території України, прийнятий Верховною Радою України 13.04.2012 року, чинний з 20.11.2012 року⁷⁹. Варто назвати приклади укладених і ратифікованих Україною міжнародних договорів, які стосуються сфери кримінального судочинства⁸⁰. Джерелами кримінального процесуального права України є такі Закони України, як: «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р.⁸¹; «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р.⁸², «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.⁸³ та ін. Важливе значення для правильного застосування норм кримінального процесуального права мають підзаконні нормативно-правові акти, норми яких конкретизують положення чинного КПКУ і законів України про кримінально-процесуальну діяльність, але не суперечать їм (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від

74

⁷⁵ Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 27.

⁷⁶ Тимошенко М. О. Джерела кримінального процесуального права у контексті системного підходу до їх розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 119–122.

⁷⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁷⁸ Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁷⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁸⁰ Шило О. Г., Новожилов В. С. Міжнародне право в системі джерел кримінального процесуального права України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 89–89.

⁸¹ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

⁸² Про адвокатуру і адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

⁸³ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

11.01.2012 р. «Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу»⁸⁴). У кримінальному провадженні необхідно враховувати роз'яснення, що містяться у рішеннях та висновках Конституційного Суду України, наприклад, у справі про зворотну дію у часі законів і інших нормативно-правових актів від 09.02.1999 р.⁸⁵. У кримінальному провадженні суди застосовують практику Європейського суду з прав людини та правові позиції Верховного Суду.

Окремої уваги потребує питання про чинність КПКУ. Чинність у просторі встановлює ст. 4: «кримінальне провадження на території України здійснюються з підстав та в порядку, передбачених цим Кодексом, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення»⁸⁶. Дія КПКУ в часі регламентована ст. 5: «1. Процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. 2. Допустимість доказів визначається положеннями цього Кодексу, які були чинними на момент їх отримання»⁸⁷. Чинність КПКУ за колом осіб закріплена ст. 6: «1. Кримінальне провадження за правилами цього Кодексу здійснюється щодо будь-якої особи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Особливості кримінального провадження щодо окремих категорій осіб визначаються главою 37 цього Кодексу. 2. Кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами цього Кодексу лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України»⁸⁸.

Відповідаючи на **третє питання**, необхідно наголосити, що порядок кримінального провадження загалом та окремих процесуальних дій суворо визначений кримінальним процесуальним законом. Цей порядок провадження є єдиним, незалежно від характеру і тяжкості вчиненого діяння, особи, яка його вчинила, та інших обставин. Однак у деяких випадках законодавець передбачає інші порядки провадження, які є або спрощеними, або, навпаки, ускладненими (особливі провадження), наприклад, на підставі угод (глава 35 КПКУ); у формі приватного обвинувачення (глава 36 КПКУ); щодо окремої категорії осіб (глава 37 КПКУ); щодо неповнолітніх, у тому числі про застосування стосовно них примусових заходів виховного характеру (глава 38 КПКУ)⁸⁹ та ін.

⁸⁴ Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF#Text>.

⁸⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів від 9 лютого 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>.

⁸⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁸⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁸⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁸⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Доцільно вказати, що єдність кримінального процесуального провадження забезпечує система принципів – загальних засад, закріплених у главі 2 КПКУ. Для повної характеристики змісту вказаних принципів варто звернутися до наукової літератури⁹⁰.

Завдання кримінального провадження закріплені в статті 2 КПК України, які С. О. Патюк вважає «загальними для всього кримінального провадження, оскільки існують й завдання, що притаманні певним стадіям кримінального провадження, сторонам кримінального провадження тощо»⁹¹. Загальні завдання можна поділити на дві групи: 1) загальносоціальні; 2) безпосередні. Загальносоціальним завданням кримінального процесу треба вважати захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, що відповідає завданням Кримінального кодексу України (ст. 1)⁹². Безпосередні завдання кримінального процесу чітко визначає сам КПКУ: «1) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 2) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» (ст. 2 КПКУ)⁹³. Крім того, варто врахувати думку С. О. Патюк про те, що «існують відокремлені спеціальні завдання стосовно кримінально-процесуальних функцій. У межах реалізації принципу змагальності кримінально-процесуальними функціями є обвинувачення, захист і судовий розгляд. Їх здійснюють різні органи та особи. У зв'язку з цим, можна диференціювати завдання кримінального процесу щодо кожної із зазначених функцій»⁹⁴.

Учасниками кримінального провадження визнаються особи, що залучені до нього і наділені передбаченими законом процесуальними правами та обов'язками. Учасниками є, відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПКУ: «сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про

⁹⁰ Беспалько І. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 5. С. 242–247; Галаган О. І. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 167–172; Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 228 с.

⁹¹ Патюк С. О. Завдання кримінального провадження України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 96.

⁹² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁹³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁹⁴ Патюк С. О. Завдання кримінального провадження України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 99.

видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставадавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник»⁹⁵. Варто наголосити, що кожен із них має свій процесуальний статус. Саме тому В. В. Король і В. Д. Юрчишин указують, що «за характером здійснюваних учасниками кримінального провадження процесуальних функцій, їх роллю та призначенням необхідний їх поділ на певні класифікаційні групи. При такій класифікації треба враховувати спрямованість і характер їх діяльності у кримінальному процесі, а також цілі, які вони переслідують, та завдання, які вирішують»⁹⁶.

---

⁹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text..>

⁹⁶ Король В. В., Юрчишин В. Д. Сутність категорії «учасник кримінального провадження» в науці кримінального процесуального права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Випуск 2(5). С. 250.

ТЕМА 7

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

П л а н

1. Поняття і види доказів у кримінально-процесуальному праві, їх процесуальні джерела.
2. Доказування: поняття, мета, предмет, елементи процесу доказування.
3. Досудове розслідування: загальні положення.
4. Слідчі (розшукові дії): поняття, види, загальна характеристика.
5. Зупинення досудового розслідування. Закінчення досудового розслідування. Обвинувальний акт.

Термінологічне завдання: докази, доказування, досудове розслідування, обвинувальний акт, слідчий, слідчий суддя, слідчі дії.

Методичні поради

Відповідь на **перше питання** передбачає аналіз поняття «докази»: «фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню» (ч. 1 ст. 84 КПКУ)⁹⁷. Варто уточнити, що «фактичні дані» означає не самі факти, а інформацію про них. На цьому, зокрема, наголошує П. В. Жовтан: «злочинна подія взаємодіє з навколишнім середовищем, викликаючи при цьому різнопланові зміни як матеріальних об'єктів, зв'язків між ними, так і зміни у психіці людини. Внаслідок зазначеної події відбувається утворення слідів на матеріальних об'єктах (матеріальних слідів) і тих, що утворилися у психіці людей (ідеальних слідів-образів). З огляду на це, джерела судових доказів виступають в якості «сховищ», що акумулюють цю інформацію»⁹⁸.

Процесуальними джерелами доказів, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПКУ, є «показання, речові докази, документи, висновки експертів»⁹⁹. Докази повинні бути належними, тобто вони «прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному

⁹⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁹⁸ Жовтан П. В. Щодо визначення поняття доказу у кримінальному процесі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 278.

⁹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

провадженні» (ст. 85 КПКУ)¹⁰⁰ та допустимими, тобто отриманими «у порядку, встановленому цим Кодексом» (ст. 86 КПКУ)¹⁰¹.

Для класифікації доказів використовуються різні критерії. За твердженням В. О. Малярової, «науці відомі такі класифікації доказів, як за джерелом інформації, за особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з ним, стосовно обвинувачення та стосовно факту вчинення злочину конкретною особою, за способом отримання суб'єктом кримінального процесу. Відповідно до наведених класифікацій докази можуть бути особистими і речовими, первинними і похідними, прямими і непрямыми, виявленими, встановленими або витребуваними»¹⁰². Відповідь необхідно підтвердити прикладами різних видів доказів.

Окремо необхідно розглянути процесуальні джерела доказів та навести відповідні приклади.

У **другому питанні** аналізується поняття «доказування», яке означає «збирання, перевірку та оцінку доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження» (ст. 91 КПКУ)¹⁰³. На думку В. Г. Лукашевича, «на досудовому розслідуванні пізнавальні зусилля слідчого і прокурора спрямовані, насамперед, на дослідження події кримінального правопорушення під кутом зору встановлення та аналізу обставин і фактичних даних, які дають змогу звузати коло осіб або встановити конкретну особу, яка його вчинила»¹⁰⁴. У відповіді треба охарактеризувати зміст структурних елементів процесу доказування, до яких належать:

1) «збирання (формування) доказів – це виконання суб'єктами доказування в межах їх повноважень процесуальних дій, спрямованих на виявлення, витребування, отримання та закріплення доказів в установленому законом порядку»¹⁰⁵;

2) перевірка доказів, що передбачає: «1) з'ясування змісту кожного окремо взятого доказу; 2) зіставлення його з обстановкою та іншими обставинами кримінального правопорушення; 3) зіставлення та порівняння його з іншими доказами, які є в кримінальному провадженні; 4) проведення додаткових, повторних і нових слідчих (розшукових) та/або негласних слідчих (розшукових) дій; 5) застосування тактичних прийомів та оперативно-розшукових заходів (непроцесуальні способи)»¹⁰⁶;

---

¹⁰⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁰¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁰² Малярова В. О. Питання класифікації доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право.* 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 259.

¹⁰³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁰⁴ Лукашевич В. Г. Докази та доказування в кримінально-процесуальному та криміналістичному вимірі. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2016. № 1(51). С. 76.

¹⁰⁵ Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / за заг. ред. проф. О. О. Юхна. Харків : ХНУВС, 2018. С. 39.

¹⁰⁶ Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / за заг. ред. проф. О. О. Юхна. Харків : ХНУВС, 2018. С. 44.

3) оцінка доказів, тобто «визначення належності, допустимості й достовірності кожного доказу та достатності їх сукупності для встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження. Загальні правила оцінки доказів передбачено в ст. 94 КПК України: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, керуючись законом; 2) докази оцінюються як окремо, так і в їх сукупності; жоден доказ не має наперед встановленої сили»¹⁰⁷.

Як наголошує В. М. Тертишник, у доказуванні «систему гарантій встановлення об'єктивної істини являють собою норми доказового права, чітке визначення предмета доказування та повноважень суб'єктів, процесуальна форма збирання, дослідження, перевірки, оцінки і використання доказів, регламентація судового слідства та інші процесуальні інститути»¹⁰⁸.

У відповіді на **третє питання** необхідно висвітлити зміст такої стадії кримінального провадження, як досудове розслідування. Вона починається з моменту «внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань» (ч. 2 ст. 214 КПКУ)¹⁰⁹ і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. До моменту внесення відомостей до ЄРДР можна проводити лише огляд місця події кримінального правопорушення.

Варто наголосити, що «досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання» (ст. 215 КПКУ)¹¹⁰. Досудове розслідування здійснюється за правилами підслідності відповідно до ст. 216 КПКУ. У юридичній літературі підслідність визначається як «сукупність правових ознак кримінального провадження передбачених законом, за допомогою яких встановлюється який слідчий підрозділ здійснюватиме провадження досудового розслідування»¹¹¹. Чинний КПКУ встановлює такі види підслідності: предметну (родову) підслідність – за категорією (предметом, родом) кримінального правопорушення; персональну або спеціальну – за суб'єктом кримінального правопорушення; за зв'язком кримінальних проваджень – коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого; територіальну підслідність.

Місце проведення досудового розслідування встановлює ст. 218 КПКУ: «досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення. [...] Якщо місце вчинення кримінального

¹⁰⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁰⁸ Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014. С. 277.

¹⁰⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹¹ Досудове розслідування: навч. посібник / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін. ; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 21.

правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо»¹¹². Зазначимо, що «спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня» (ч. 5 ст. 218 КПКУ)¹¹³.

Треба також наголосити, що досудове розслідування проводиться в межах строків, установлених ст. 219 КПКУ (зі змінами)¹¹⁴. Так, строк досудового розслідування обчислюється не з моменту повідомлення про підозру, як раніше, а з моменту внесення даних до ЄРДР. «Строк досудового розслідування до дня повідомлення особі про підозру становить:

1) дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи;

2) протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідне проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або в разі вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи;

4) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Строк досудового розслідування може бути продовжений, але загалом не може перевищувати:

1) одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину»¹¹⁵.

¹¹² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Відповідь на **четверте питання** має охоплювати визначення поняття «слідчі (розшукові) дії» за ст. 223 КПКУ: «це процесуальні дії, спрямовані на отримання (збирання) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні»¹¹⁶. Значення слідчих дій полягає в тому, що вони є основним способом збирання доказів. Законом передбачено проведення таких слідчих дій: «а) допит, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (статті 224–226 КПКУ); б) пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228 КПКУ), речей (ст. 229 КПКУ), трупа (ст. 230 КПКУ); в) обшук (статті 233–236 КПКУ); г) огляд: місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237 КПКУ), трупа (ст. 238 КПКУ), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПКУ); д) слідчий експеримент (ст. 240 КПКУ); е) освідчування особи (ст. 241 КПКУ); є) залучення експерта та проведення експертизи (статті 242–243 КПКУ)»¹¹⁷. Варто здійснити загальний аналіз слідчих дій, вказавши на особливості кожної.

Крім того, необхідно висвітлити і негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені главою 21 КПКУ. Згідно зі ст. 246, це «дії, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню»¹¹⁸. Вони проводяться тоді, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Варто назвати і коротко охарактеризувати основні види негласних слідчих дій, наприклад, «аудіо-, відеоконтроль особи чи місця; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмку кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; з електронних інформаційних систем; та ін. [...]»¹¹⁹.

Варто зауважити, що слідчий чи прокурор, залежно від конкретних обставин кримінального провадження, заявлених стороною захисту клопотань, на власний розсуд визначає, які з цих слідчих дій і в якій послідовності проводити. Кожна слідча дія повинна проводитися тільки за наявності для того законних підстав, тобто достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети цієї дії. Крім того, при проведенні слідчої дії має гарантуватися дотримання прав, свобод та законних інтересів усіх осіб.

У відповіді на **п'яте питання** передовсім необхідно розмежувати поняття зупинення і закриття кримінального провадження та закінчення досудового розслідування. Зупинення означає перерву у розслідуванні під впливом певних обставин, відповідно до ст. 280 КПКУ: «1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком; 2) підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме; 3) наявна необхідність

¹¹⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва»¹²⁰. Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до ЄРДР, аналогічно їй відновлюється.

У передбачених законом випадках кримінальне провадження закривається слідчим, прокурором або судом. Наприклад, однією з підстав є закінчення строків досудового розслідування, якщо жодній особі не повідомлено про підозру.

Досудове розслідування визнається закінченим, якщо немає потреби проводити будь-які слідчі дії, оскільки всі обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, вже встановлені. Сторони кримінального провадження, потерпілий мають право ознайомитися з матеріалами провадження впродовж достатнього часу. Закінчення досудового розслідування підтверджує такий процесуальний документ, як обвинувальний акт, котрий складається слідчим і затверджується прокурором. Обвинувальний акт «повинен відповідати вимогам законності, обґрунтованості, повноти, всебічності й об'єктивності»¹²¹. Після цього матеріали кримінального провадження передаються до суду.

---

¹²⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹²¹ Досудове розслідування : навч. посібник / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін. ; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 518.

ТЕМА 8

СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ

П л а н

1. Поняття і зміст підготовчого провадження.
2. Судовий розгляд: загальні положення. Межі судового розгляду, його процедура.
3. Судові рішення.
4. Особливі порядки провадження в суді 1-ї інстанції: спрощене провадження; провадження в суді присяжних.

Термінологічне завдання: вирок, підготовче провадження, спрощене провадження, суд присяжних, судовий розгляд, судові рішення, ухвала.

Методичні поради

Відповідь на **перше питання** варто почати з того, що в КПКУ 2012 року, замість попереднього розгляду справи суддею, з'явився новий процесуальний інститут – «підготовче провадження» (Глава 27 КПКУ)¹²². Як наголошує С. Дячук, «підготовче провадження є важливою самостійною стадією кримінального процесу, в якій суд, якщо немає підстав для спрощеного провадження, у судовому засіданні за участю сторін провадження зобов'язаний у розумні строки, критерії яких визначені ст. 28 КПК, на підставі ретельного вивчення процесуальних актів про закінчення досудового розслідування та доданих до них документів перевірити, чи достатньо підстав для призначення за таким провадженням судового розгляду конкретним складом суду, для закриття провадження чи вирішення справи шляхом затвердження відповідної угоди та постановлення вироку»¹²³.

Необхідно вказати, що підготовче провадження здійснюється у визначені законом строки; має власне коло учасників, відповідний процесуальний порядок здійснення, передбачений главою 27 КПК України, характеризується окремими процесуальними завданнями. З-поміж іншого, суддя повинен перевірити, чи є процесуальні підстави для затвердження угоди про визнання винуватості чи про примирення винного з потерпілим, чи немає підстав для закриття провадження, чи дотримані правила визначення підсудності, а також підготувати умови для подальшого успішного судового розгляду. Підготовче провадження завершується прийняттям підсумкового процесуального рішення, передбаченого ч. 3 ст. 314 КПКУ, наприклад, «ухвали про призначення

¹²² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹²³ Дячук С. Стадія підготовчого провадження та її особливості. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4(5). С. 131–132.

судового розгляду на підставі обвинувального акта, або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру»¹²⁴.

Відповідаючи на **друге питання**, необхідно наголосити, що судовий розгляд, по суті, є центральною стадією кримінального процесу, на якій суд, реалізуючи функцію правосуддя, досліджує обставини, що мають істотне значення для кримінального провадження, перевіряє надані сторонами докази та на основі їх оцінки постановляє обвинувальний чи виправдувальний вирок. Як справедливо вважає Л. О. Максимова, «ця стадія спрямована на вирішення всіх завдань у кримінальному провадженні, здійснюється публічно, гласно в умовах забезпечення дії всіх принципів та гарантій правосуддя»¹²⁵. Тобто судовий розгляд ґрунтується на загальних засадах кримінального провадження, закріплених КПКУ.

Судовий розгляд повинен бути проведений і завершений упродовж розумного строку. За ч. 1 ст. 28 КПКУ розумними вважаються «строки, необхідні для виконання процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень»¹²⁶. Поняття розумного строку належить до оціночних, його тривалість щоразу визначається суддею з урахуванням складності кримінального провадження, поведінки його учасників та інших обставин.

Згідно з КПКУ, судовий розгляд проводиться у формі судового засідання, в якому досліджуються докази, виконуються процесуальні дії та вирішується питання про винуватість особи, застосування до неї покарання тощо. Обов'язковою є присутність на судовому засіданні сторін кримінального провадження – прокурора, обвинуваченого, законного представника обвинуваченого, захисника, у разі його участі. Так, зокрема, саме на прокурора покладається функція публічного обвинувачення, законний представник обвинуваченого бере участь тоді, коли обвинувачення стосується неповнолітнього або обмежено дієздатної особи. Законом можуть бути встановлені випадки, коли участь сторін не є обов'язковою. У судовому засіданні також викликаються потерпілий та інші особи (цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст та ін.). Загальні положення судового розгляду охоплюють вимоги щодо незмінності складу суду, безперервності розгляду, прав та обов'язків присутніх та ін.

Відтак необхідно визначити та охарактеризувати етапи судового розгляду (підготовчу частину, оголошення обвинувального акта, дослідження доказів, судові дебати, обмін репліками і останнє слово підсудного). Після цього суд видаляється до нарадчої кімнати для постановлення вироку.

У **третьому питанні** аналізуються судові рішення. Ст. 369 КПК встановлює: «судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку, а судове рішення, у якому суд вирішує інші

¹²⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹²⁵ Максимова Л. О. Судове провадження: теоретичні та практичні положення реформування. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 69.

¹²⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

питання, – у формі ухвали»¹²⁷. Як твердить О. В. Ігнатюк, «судове рішення є результатом вибору судом правильного (на його переконання) варіанта вирішення суспільно-правового конфлікту між суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин, здійсненого за допомогою отриманих і оцінених доказів кримінального провадження»¹²⁸.

Необхідно наголосити, що судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. При ухваленні вироку суд вирішує низку питань, передбачених ст. 368 КПКУ. Вирок може бути виправдувальний і обвинувальний (ст. 373 КПКУ). Наприклад, виправдувальний вирок ухвалюється, якщо не доведено вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Якщо вина доведена, суд ухвалює обвинувальний вирок з призначенням покарання; або зі звільненням від покарання; зі звільненням від відбування покарання; із застосуванням інших заходів.

Далі необхідно розглянути складові частини вироку: вступну, мотивувальну, резолютивну. Вирок підписують усі судді чи один суддя, коли справа розглядалася ним одноособово. Проголошення вироку здійснюється завжди публічно, навіть якщо справа розглядалася в закритому судовому засіданні.

У рамках **четвертого питання** треба розглянути особливі порядки провадження в суді 1-ї інстанції. Аналізуючи спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків, І. В. Оборона виокремлює такі його особливості, як: «процесуальна швидкість; спрощення процесуальної форми; більша ефективність у порівнянні із «звичайною» формою судового провадження; змінена структура процесу доказування; видозміна (обмеження) окремих засад кримінального провадження»¹²⁹.

Спрощене провадження здійснюється щодо кримінальних проступків з метою економії часу, коштів і людських ресурсів відповідно до ст.ст. 381–382 КПКУ. У загальному вигляді спрощене провадження здійснюється у такому порядку: обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку суд розглядає у 5-денний термін без проведення судового розгляду; присутність учасників не обов'язкова, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і погоджується із розглядом обвинувального акта; суд ухвалює вирок, в якому доказами виступають обставини, встановлені органом досудового розслідування; не пізніше наступного дня після ухвалення копія вироку надсилається учасникам судового провадження.

Так само необхідно висвітлити особливості провадження в суді присяжних. Ст. 383 КПКУ встановлює: «кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох

¹²⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹²⁸ Ігнатюк О. В. Ухвалення судових рішень судом першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 181.

¹²⁹ Оборона І. В. Особливості спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції. *ScienceRise: Juridical Science*. 2022. № 3(21). С. 30.

професійних суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження щодо кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один із них заявив клопотання про такий розгляд»¹³⁰. Громадяни, які внесені до списку присяжних і можуть бути викликані до суду як присяжні, визначаються згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів»¹³¹. Відбір присяжних здійснюється після відкриття судового засідання. Присяжні мають відповідні процесуальні права та обов'язки, передбачені законом. Суд присяжних вирішує передовсім питання вини обвинуваченого. Варто проаналізувати слушні пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування суду присяжних в Україні, які висловив М. Гузела: «для сучасного суду присяжних в Україні не вистачає: а) розмежування компетенції між професійними суддями і присяжними (присяжні визначають доведеність діяння, винність підсудного і можливість засудження його з полегкістю, а судді ведуть засідання, вирішують юридичні питання, враховуючи призначення покарання); б) організаційне відокремлення колегії присяжних від професійних суддів»¹³².

Багато вітчизняних науковців обстоюють ідею створення мирового суду в Україні, зокрема, В. М. Тертишник, Ю. С. Шемшученко твердять: «запровадження мирового суду приваблює додатковими можливостями не тільки спрощення судочинства, а й переходу на гуманістичні засади у визначених випадках відмови від кримінальних репресій, розв'язання справи шляхом закриття кримінального провадження на підставі укладенням мирової угоди між сторонами»¹³³. До компетенції мирових судів можуть належати справи про кримінальні проступки. Варто обговорити перспективи формування мирового суду в Україні, враховуючи національний і зарубіжний досвід функціонування мирової юстиції.

¹³⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹³¹ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

¹³² Гузела М. До питання про суд присяжних за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 431.

¹³³ Тертишник В. М., Шемшученко Ю. С. Суд присяжних та мирові судді: доктринальні моделі в лабіринтах реформ. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022р., Чернівці)* / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2022. С. 87.

Законодавство і основна література:

1. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.
2. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / за заг. ред. проф. О. О. Юхна. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.
3. Досудове розслідування: навч. посібник / Р. І. Благута, А. М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
5. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
6. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Кримінальне право і законодавство України: Частина Загальна : курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432 с.
8. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
9. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упор. Тетарчук І. В., Дяків Т. Є.. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 216 с.
10. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України :науково-практичний коментар : у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстиніан, 2012. 1328 с.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одіссей, 2013. 1104 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів : науково-практичний посібник / авт. кол.: Андрєєв Р. Г., Блажівський Є. М., Гошовський М. І. та ін.. Київ : Алерта, 2012. 736 с.
17. Молдован А. В., Кацавець Р. С. Кримінальний процес України : лекції. Процесуальні документи. Київ : Алерта, 2016. 352 с.
18. Молдован А. В., Мельник С. М. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 367 с.
19. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
20. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 528 с.
21. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
22. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.
23. Про адвокатуру і адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
24. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
25. Про Вищий антикорупційний суд 2 : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
26. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.
27. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF#Text>.
28. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 205.

29. Про Національну поліцію: Закон України від 03.07.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
30. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.
31. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму ВСУ України від 23.12.2005 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>.
32. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
33. Про ратифікацію Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16.01.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 130.
34. Про ратифікацію Європейської Конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16.01.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 129.
35. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини, 1950 рік, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
36. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення: наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.
37. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
38. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
39. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014. 440 с.
40. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., доповн. і перероб. Київ : Атіка, 2009. 512 с.

Додаткова література

до теми 1

1. Андрушко П. П. Правові позиції Європейського суду з прав людини як джерело кримінального права. *Верховенство права: історія, теорія, практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (22 грудня 2010 р.). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2011. С. 76–80.
2. Бабаніна В. Правові принципи як основа системи кримінального законодавства України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. Т. 24. № 2. С. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.33270/02222402.96>.
3. Балобанова Д. О. Загальна характеристика основних тенденцій кримінальної законотворчості в Україні (2002–2012 рр.). *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 69. С. 147–153.
4. Берзін П. С. Особливості передбачених Кримінальним кодексом України ситуацій поєднання дії кримінального закону в просторі та за колом осіб. *Актуальні проблеми кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 103–115.
5. Вечерова С. М. Системно-структурний аналіз кримінального законодавства України: до постановки питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 168–171. URL: http://lsey.org.ua/2_2015/48.pdf.
6. Живко М. О., Петрушак Т. І. Основні тенденції сучасного розуміння ролі кримінального права та шляхів реалізації його функцій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 174–178. URL: http://lsey.org.ua/4_2014/45.pdf.
7. Житний О. О. Просторові аспекти чинності національного кримінального закону: деякі питання регламентації. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3(11). С. 59–69.
8. Кедик В. Поняття та види принципів чинності закону України про кримінальну відповідальність у просторі. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 72–84. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2324>.
9. Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Національний університет «Острозька академія», м. Острог; Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, 2019. 488 с. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/pdf/2019/12>.
10. Кримінальне право: традиції та новації : матер. міжнар. круглого столу, присв. 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса, 9–10 липня 2015 р. Полтава, Харків, 2015. 388 с.

- URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/kriminalne_pravo_tradicii_ta_novacii_stashis.pdf.
11. Кузембаєв О. С. Джерела кримінально-правового регулювання в Україні. *Scientific-Discussion, Section Of Social And Economic Sciences*, № 8 (8). 2017. р. 65–72.
  12. Митрофанов І. І. Функції норм кримінального права. *Наше право*. 2016. № 2. С. 88–94.
  13. Новітні тенденції законотворчості у сфері кримінального права: матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції (Одеса, 20 квітня 2015 р.). URL: http://onua.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article.
  14. Павлова Т. О. Види заохочувальних заходів за чинним Кримінальним кодексом України. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 26–28. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26367/1/26-28.pdf>.
  15. Рубашенко М. А., Пономаренко Є. С. Дія кримінального закону щодо злочинів, учинених на тимчасово окупованій території України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 131–140.
  16. Сохіяян А. С. Поняття джерел кримінального права України. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 131. С. 107–115.

до теми 2

1. Вакула І. Ю. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 209 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3544>.
2. Вишня А. І. Поняття кримінального правопорушення в українському законодавстві. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/129.pdf>.
3. Галушко Б. С. Поняття злочину в кримінальному праві України. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. 2012. Вип. 68. С. 591–597.
4. Грекова О. О., Зозуля А. О. Проблема класифікації злочинів у Кримінальному кодексі України. *Молодий вчений*. 2017. № 11(51). С. 851–855.
5. Зінченко І. О. Види множинності злочинів: кримінально-правовий зміст і співвідношення : науковий нарис / за наук. ред. проф. В. І. Тютюгіна. Харків : Юрайт, 2012. 64 с.
6. Іванова Л. О. Співучасть у злочині: історичний аналіз теорії і законодавства. *Збірник наукових праць Харківського національного*

- педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. «Право». 2010. Вип. 14. С. 115–123.
7. Колос О. В. Специфічні ознаки повторності злочинів у теорії кримінального права. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 336–340.
  8. Куц В. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 2. С. 34–39.
  9. Лутчин В. І. Критерії класифікації кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія : юридичні науки. 2018. Том 29 (68). № 6. С. 112–118. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2018.6/20>.
  10. Мельник П. О. Поняття «організована злочинність» у історико-правовому вимірі. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 69–73.
  11. Панов М. І. Кримінальне правопорушення і його види : лекція. Харків : Право, 2019. 50 с. URL: http://nulau.edu.ua/materials/files/criminal_law_2/0003/01.pdf.
  12. Сидорук І. І. Щодо визначення поняття «кримінальне правопорушення». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 70. С. 399–404. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.64>.
  13. Тихий В. П. Кримінально-правовий інститут стадії вчинення злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 171–184.
  14. Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія. Харків : Фінн, 2008. 336 с.
  15. Kodeks karny: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.

до теми 3

1. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 70–75.
2. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину : : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 38 с.
3. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи : наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 296 с.
4. Громко В. Я. Загальні ознаки службової особи як спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України. *Право*. Науково-інформаційний вісник. 2015. № 1. С. 181–188.

5. Куц В. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 102–108. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-2017/kuts.pdf>.
6. Ландіна А. В. Спеціальний суб'єкт злочину: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1(10). С. 54–63.
7. Мармура О. З. Поняття ознак, що кваліфікують злочин. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 297–306. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsvy/02_2011/11_mozshchkz.pdf.
8. Навроцький В. О. Склад злочину: юридична фікція чи правова реальність? *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 238. С. 237–239.
9. Орловська Н. А. Осудність та її види: порівняльний аналіз законодавства України та інших держав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2001. 22 с.
10. Погрібний І. М. До проблеми кримінально-правового регулювання казусу: теоретичний аспект. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 180–185. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/6_2015/part_1/33.pdf.
11. Савченко А. В. Склад злочину: проблеми визначення конструктивних елементів та ознак. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 238. С. 261–263.
12. Самілик Г. М. Склад злочину та його наповнення. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 159–164. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/287302631.pdf>.
13. Самофалов Л. П., Самофалов О. П. Теоретичні аспекти знань про склад правопорушення та їх практичне значення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 56–60.
14. Фільштейн Л. М., Фільштейн І. В. Осудність як передумова кримінальної відповідальності. *Наукові записки КНТУ*. 2014. Вип. 16. С. 50–54.
15. Чорней С. В. Поняття суб'єкта злочину. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618. С. 125–128.

до теми 4

1. Аніщук В. В. Вік кримінальної відповідальності: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 186–188.
2. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
3. Боруш А. О. Притягнення до кримінальної відповідальності: поняття, момент виникнення та значення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 96–99.
4. Вишневська І. Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Вип. 1. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_1_17.
5. Гнатенко Є. С. Звільнення від кримінальної відповідальності: реалії сьогодення. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Юридичні науки». 2012. № 2 (3). С. 82–84.
6. Григор'єва М. Є. Кримінально-правові наслідки при звільненні особи від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 318–321. URL: http://lsey.org.ua/7_2020/82.pdf.
7. Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім: концептуальні основи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2016. 23 с.
8. Ізраєлян А. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим : дис. ... доктора філософії за спец. Право. Одеса, 2022. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16084>.
9. Козак О. С. Правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності. *Наше право*. 2004. № 4. С. 59–62.
10. Наден О. В. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : монографія. Харків : Право, 2003. 224 с.
11. Панов М. Кримінальна відповідальність та її підстава. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 45–52.
12. Саско О. І. Дискусійні аспекти ефективного застосування примусових заходів виховного характеру. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 3 (9). С. 170–179.

13. Ющик О. І. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки: теорія та практика. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 354–358.

до теми 5

1. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 488 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/2019/babanli-r.sh.-priznachennya-pokarannya-v-ukrayini-_teoretiko-prikladni-zasadi_-_d_.pdf.
2. Басалюк Н. В. Система покарань у кримінальному праві та законодавстві України : дис. ... доктора філософії : 081. Одеса, 2023. 233 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23664>.
3. Бойко О. Ю. Поняття судимості та її наслідки. *Право і суспільство*. 2014. № 1–2. С. 209–213. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/1-2_2014/49.pdf
4. Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння: монографія. Київ : Атіка, 2005. 160 с.
5. Волинець Р. А. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків у практиці Верховного Суду (частина II). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 432–436. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/101>
6. Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків : «Харків юридичний», 2006. 384 с.
7. Горох О. П. Звільнення від покарання та його відбування (аналіз судової статистики). *Наука і правоохорона*. 2016. № 3 (33). С. 167–175. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11346>
8. Крикушенко О. Г. Кримінальне покарання у виді позбавлення волі: концептуальні підходи до його сучасного дослідження. *Форум права*. 2017. № 3. С. 84–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_3_16
9. Мергель М. Р. Покарання: поняття та міжгалузевий характер. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 6. С. 107–112. DOI <https://doi.org/10.32782/392228>
10. Міщук Н. П. Призначення покарання за сукупністю вироків за кримінальним правом України: дис. ... доктора філософії : 081. Дніпро, 2021. 198 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/22/2/d.pdf>.
11. Московченко Д. О. Сутність загальних засад призначення покарання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 66–69.

12. Нікіфорова Т. І. Проблеми змісту деяких обставин, які пом'якшують покарання, передбачених ч. 1 ст. 66 КК України. *Форум права*. 2008. № 3. С. 380–387. URL: Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08ntisku.pdf>
13. Осауленко А. О. Функції кримінального покарання: загальнотеоретичний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 190–193. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2014/49.pdf
14. Расюк А. О. Судимість та правові наслідки її реалізації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 102. Число 2 (15). С. 102–108.
15. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.
16. Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 240 с.

до теми 6

1. Беспалько І. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 242–247.
2. Власова Г. П. Види кримінального процесу: історично-правові аспекти. *Право і безпека*. 2010. № 5 (37). С. 164–169.
3. Галаган О. І. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 167–172.
4. Глинська Н. В. Кримінальне процесуальне законодавство: основні аспекти якісної характеристики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 16–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_2_4.
5. Король В. В., Юрчишин В. Д. Сутність категорії «учасник кримінального провадження» в науці кримінального процесуального права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Випуск 2 (5). С. 245–253
6. Костицький М. В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 31–37.
7. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 228 с.
8. Патюк С. О. Завдання кримінального провадження України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 95–101.
9. Тимошенко М. О. Джерела кримінального процесуального права у контексті системного підходу до їх розуміння. *Науковий вісник*

- Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 119–122.*
10. Шило О. Г., Новожилов В. С. Міжнародне право в системі джерел кримінального процесуального права України. *Вісник кримінального судочинства. 2017. № 3. С. 89–89.*
  11. Яворська В. Г. Позитивні характеристики Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 1. Т. 3. С. 221–225.*

до теми 7

1. Басай В. Д. Похідні докази у кримінальному процесі України: поняття та види. *Право і суспільство. 2018. № 6. С. 195–199.*
2. Гловюк І., Торбас О. Новий порядок залучення експерта за Кримінальним процесуальним кодексом України: здобутки та прорахунки. *Вісник Національної академії прокуратури України. 2018. № 2. С. 97–108.*
3. Даниленко А. В., Кочура О. О. Особливості проведення допиту за участю неповнолітнього потерпілого під час досудового розслідування. *Журнал східноєвропейського права. 2014. № 10. С. 44–50.*
4. Жовтан П. В. Щодо визначення поняття доказу у кримінальному процесі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 11. С. 275–279.*
5. Комарова М. В. Повноваження слідчого під час проведення обшуку в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 125–129.*
6. Лукашевич В. Г. Докази та доказування в кримінально-процесуальному та криміналістичному вимірі. *Держава та регіони. Серія: Право. 2016. № 1 (51). С. 74–79.*
7. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков С. Є. Розвиток інституту слідчих дій у КПК України. *Вісник кримінального судочинства. 2017. № 2. С. 56–63.*
8. Малярова В. О. Питання класифікації доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 257–260.*
9. Рибалка О. Теоретичні засади доказування в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право. 2020. № 8. С. 281–284. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.46>*
10. Сергєєва Д. Б. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. *Право України. 2013. № 11. С. 180–188.*

11. Січко С. Щодо питання поняття загальних положень досудового розслідування. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6(34). С. 210–214.
12. Шумило М. Є. Поліційна і кримінально-процесуальна діяльність: на стику минулого і сучасного. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Том 12. Число 2(33). С. 223–234.

до теми 8

1. Гузела М. До питання про суд присяжних за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 427–431.
2. Дячук С. Стадія підготовчого провадження та її особливості. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4 (5). С. 131–138.
3. Ігнатюк О. В. Ухвалення судових рішень судом першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 180–186.
4. Корнієнко М. Особливості кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості: український і зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 159–165.
5. Лесяк О. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 147–155. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/lelyak.pdf>.
6. Максимова Л. О. Судове провадження: теоретичні та практичні положення реформування. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 67–72.
7. Маленко О. В. Поняття й ознаки заочного кримінального судочинства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2016. № 19. С. 148–153.
8. Оборонова І. В. Особливості спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції. *ScienceRise: Juridical Science*. 2022. № 3 (21). С. 26–30.
9. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. Київ : Ваіте, 2016. 206 с.
10. Сиза Н. П. Завдання суду в стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14snpkpu.pdf>.

- 11.Солодков А. Забезпечення права на справедливий суд у кримінальному провадженні: окремі питання правозастосування. *Право України*. 2013. № 11. С. 55–62.
- 12.Тертишник В. М., Шемшученко Ю. С. Суд присяжних та мирові судді: доктринальні моделі в лабіринтах реформ. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2022. С. 86–89.
- 13.Шепітько І. І. Сутність судового розгляду (судового слідства) та його місце в системі кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 32. С. 218–234.
- 14.Щерба В. М., Юхно О. О. Кримінальне провадження в суді присяжних : монографія / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків : Панов, 2018. 274 с.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тема 1. Кримінальне право України у системі національного права. Кримінальний кодекс України як джерело кримінального права.....	6
Тема 2. Кримінальне правопорушення, його види та стадії. Співучасть у кримінальному правопорушенні. Множинність кримінальних правопорушень.....	10
Тема 3. Склад кримінального правопорушення.....	14
Тема 4. Кримінальна відповідальність і звільнення від кримінальної відповідальності.....	18
Тема 5. Кримінальне покарання та його кримінально-правові наслідки...21	
Тема 6. Поняття і завдання кримінально-процесуального права України. Кримінальне процесуальне законодавство.....	25
Тема 7. Докази і доказування. Досудове розслідування.....	30
Тема 8. Судове провадження у першій інстанції.....	36
Законодавство і основна література.....	40
Додаткова література.....	43

Електронне навчально-методичне видання

Олександра Проць

**КРИМІНАЛЬНЕ І КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
УКРАЇНИ**

***МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ***

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор
Ірина Невмержицька
Технічний редактор
Ольга Лужецька
Коректор
Ірина Артимко

Здано до набору 12.03. 2024 р., Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 3,25. Зам. 13.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 31.